

GEORGE BODI, *Hoisești-La Pod. O așezare cucuteniană pe valea Bahluiului*, cu contribuții de: Nicolae Buzgar, Dan Aștefanei, Andrei Buzatu, Luminița Bejenaru, Romeo Cavaleriu (*Bibliotheca Archaeologica Moldaviae*, ediderunt Victor Spinei et Virgil Mihailescu-Bîrliba, XIII), Editura PIM, Iași, 2010, 297 p. (inclusiv 67 pl., 23 tabele și 10 grafice).

În cadrul de-acum cunoscutei serii *Bibliotheca Archaeologica Moldaviae*, Institutul de Arheologie din Iași ne oferă o nouă lucrare monografică, realizată de tânărul cercetător dr. George Bodi. Având la bază teza de doctorat a acestuia, susținută la *Alma Mater Iassiensis*, volumul face cunoscute rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse în 2003 și 2004 în așezarea cucuteniană de la Hoisești-La Pod, com. Dumești, jud. Iași, situată în albia majoră a râului Bahlui.

După un *Cuvânt înainte*, semnat de prof. dr. Nicolae Ursulescu, în *Introducere* autorul ne face un scurt istoric al cercetărilor de la Hoisești, pentru ca apoi să realizeze o analiză a tipurilor de așezări ale culturii Cucuteni, oprindu-se cu precădere asupra siturilor prezente în albia majoră a râurilor. După o succintă prezentare a diverselor tipologii și clasificări propuse de-a lungul timpului, pe care le consideră ca fiind rodul unor viziuni pozitivistice, cultural-istorice, George Bodi aduce în discuție o nouă modalitate de abordare a studierii modului în care comunitățile umane interacționează cu mediul înconjurător care a fost posibilă prin formularea conceptului de *habitus* de către sociologul Pierre Bourdieu. Pe scurt, după autorul monografiei, acest concept constituie o structură sau un set de structuri interioare unei comunități, derivate din structuri externe preexistente, care determină modul de interacționare cu lumea, prin generarea de practici, percepții și atitudini cu caracter regulat.

Primul capitol al volumului, *Contextul descoperirilor*, este destinat prezentării geografice a sitului, a stratigrafiei și complexelor arheologice descoperite. Așezarea de la Hoisești, cu o suprafață de aproximativ 2 ha, este situată pe conul de dejecție format de pârâul Valea Sărăturii, afluent de dreapta a Bahluiului, care a fost cuprins în interiorul unui meandru al Bahluiului, căpătând aspectul unui grind. Cercetările arheologice au permis investigarea unei mici suprafețe, de aproximativ 1000 mp, fiind identificate, în cele trei niveluri de locuire Cucuteni A, un număr de 14 locuințe de suprafață, dintre care doar șase au fost investigate parțial, și patru gropi menajere.

Deosebite sunt câteva din elementele arhitecturale ale locuințelor, care aduc noi date despre modul de construcție. Astfel, au fost surprinse șanțuri de fundație ale pereților locuințelor, în interiorul cărora s-au putut identifica amprente de pari, ce erau adânciți pe

fundul șanțurilor. Pentru una dintre locuințe (L. 3) s-a putut documenta că platforma de lodbe era ușor înălțată deasupra solului, fiind suspendată pe mai mulți popi de lemn.

Din păcate, partea grafică a acestui capitol suferă puțin datorită lipsei stratigrafiei și a unor profile, care aveau menirea să susțină descoperirile făcute. Această lipsă este cu atât mai de neînțeles, cu cât autorul a publicat aceste profile în mai multe rânduri.

Capitolul al doilea este dedicat *uneltelor și armelor* descoperite în așezarea de pe malul Bahluiului, acestea fiind prezentate după materia primă folosită (material litic, materie dură animală, cupru). Uneltele și armele din material litic au fost împărțite pe clase (în funcție de tehnica debitajului), categorii (după particularitățile tehnico-morfologice și funcționale asemănătoare), grupe (cu o anumită unitate de particularități tehnico-morfologice) și tipuri (după totalitatea particularităților unei piese, care se repetă în mod stabil).

Din clasa uneltelor șlefuite au fost descoperite șapte topoare, de forme diferite (dreptunghiulară, trapezoidală, triunghiulară și neregulată), opt tesle și șase dălți.

Din punct de vedere funcțional, autorul consideră că topoarele au fost folosite doar pentru tăierea și prelucrarea lemnului, nefiind de acord cu ipoteza folosirii acestora la săpatul gropilor sau șanțurilor, ipoteză care consideră că poate fi probată doar de o analiză traseologică. Teslele au fost folosite atât pentru prelucrarea lemnului, cât și pentru lucrarea pământului, având funcția de săpăligă.

În ceea ce privește modul de utilizare, autorul nu crede că topoarele ar fi putut fi folosite ca unelte de mână, așa cum au susținut unii arheologi, ci doar prinse în coadă, piesele fiind plasate direct în găuri sau fante paralele cu tăișul, fără intermediare de corn.

În schimb, teslele erau atașate unor mânere curbate și fixate cu ajutorul unor ligaturi.

Din păcate, nu întotdeauna criteriile stabilite au fost urmărite conform definițiilor. De exemplu, topoarele au fost clasificate în trei tipuri, a căror totalitate a particularităților nu este formată decât dintr-o singură particularitate, anume lungimea, iar dălțițele în două tipuri, cu o singură particularitate urmărită, anume zona de convergență a unghiului diedru al laturii utile.

Pentru clasificare uneltelor cioplite, autorul a utilizat criteriile tipologice și funcționale propuse de regretatul

Alexandru Păunescu, identificând două clase de unelte (nuclee și produse primare de debitaj), fiecare cu mai multe categorii și grupe. Remarcăm preponderența lamelor (42,15% din totalul pieselor cioplite), precum și prezența gratoarelor, racloarelor, burinelor, așchiilor și vârfurilor de săgeată.

Mai important decât prezentarea sumară și descriptivă a uneltelor din materiale litice este subcapitolul în care autorul, pe baza traseologiei, a căutat să ofere răspunsuri probate științific (prin analiză microscopică) cu privire la funcționalitatea și modalitatea de utilizare a unora dintre acestea.

După o prezentare amplă a metodelor (poate se putea renunța, în favoarea unui rezumat scurt, cu trimiteri bibliografice), autorul prezintă rezultatele obținute pe piesele descoperite la Hoisești. Utilizând metoda „low power approach” (urmărirea urmelor de uzură prezente pe tășul pieselor, îndeosebi a microfracturilor sau a gradului de rotunjire al tășului), George Bodi ajunge la concluzia că topoarele de tipul 2 au fost utilizate pentru retezarea unor materiale cu duritate relativ mare (probabil lemne de esență tare), teslele au fost folosite pentru acțiuni diverse, variind de la cioplire la fasonare, iar dălțile au fost utilizate la crestare și răzuire, capetele proximale fiind fixate într-un mâner.

Pentru utilizajul litic cioplit, metoda „low power approach” a fost aplicată doar pentru două clase de unelte din categoria lamelor, indicând folosirea unora, în funcție de dimensiuni și unghiul laturii utile, la mișcări longitudinale și transversale (cioplire, așchiere, crestare) pe materiale cu duritate medie (lemn sau piele uscată) și moale spre medie (graminee). Deosebit de interesante sunt analizele pe trei lame cu lustru puternic, incluse de mulți arheologi în categoria inserțiilor de seceră, care, după forma microfracturilor, sunt atipice pentru atribuirea utilității unor asemenea tipuri de unelte, caracteristicile morfologice ale pieselor indicând mai degrabă folosirea lor ca piese ale unei plăci de treierat (*tribulum*).

Aplicarea metodei „high power approach” a fost realizată pentru un număr de trei lame și două gratoare. În baza analizelor microscopice, lamele au avut două utilizări, de inserție de seceră și de tăiere/ferestruire a unor materiale cu duritate medie (probabil lemn), în timp ce gratoarele au fost folosite pentru mișcări transversale pe materiale cu duritate medie (probabil piei) și mare (probabil os).

În ceea ce privește uneltele din materii dure animale, acestea (76 la număr) au fost lucrate din os și corn, fiind împărțite în cinci grupe morfo-tehnice, fiecare cu mai multe tipuri: vârfuri, șlefuitoare, dălțițe, spatule și vârfuri oblice.

Capitolul al treilea este dedicat *Analizei inventarului ceramic*, care s-a realizat din trei perspective: pastă, formă și decor. Pentru analiza pastei olăriei din așezarea de la Hoisești s-a avut în vedere un eșantion format din 43 de fragmente ceramice din toate categoriile, urmărindu-se duritatea pastei, textura suprafeței, densitatea, incluziuni și calitatea arderii. În urma acestora, au putut fi stabilite următoarele categorii ceramice: ceramică fină (argilă omogenă, cu granulație fină; duritate medie; rezistență

scăzută la șocuri termice; textură fină; incluziuni sub 5%, de mărime mai mică de 0,1 mm; ardere completă), ceramică semifină (argilă omogenă; duritate medie sau mică; textură fină sau aspră; incluziuni cu frecvența între 5 și 10%, cu dimensiuni până la 0,2 mm; ardere completă) și ceramică grosieră (argilă neomogenă; duritate mică spre medie; toleranță la șocuri termice; textură aspră; frecvența incluziunilor până la 20%, cu dimensiuni până la 0,4 mm; ardere incompletă). Din păcate, realizarea acestei analize pe un eșantion foarte mic nu a permis autorului să ofere o statistică procentuală a celor trei categorii de ceramică (de altfel, nu este făcut cunoscut nici numărul total al vaselor și al fragmentelor ceramice descoperite).

Analiza formelor olăriei descoperite la Hoisești a condus la identificare următoarelor tipuri: pahare, cupe cu picior, vase cu corp bombat, vase cu gât înalt și corpul bombat, vase suport, fructiere, capace. Dependența, poate prea excesivă, față de tipologiile realizate în trecut (pe care autorul a încercat să le prezinte în anexele 1 și 2, cu multe interpretări eronate a formelor vaselor) a condus la forțarea definirii unor tipuri ceramice. Astfel, de exemplu, vasele cu gât înalt și corpul bombat nu formează un tip aparte, ci doar un subtip al tipului de vase cu corpul bombat.

Mult mai reușită este încercarea autorului de a realiza o încadrare tipologică funcțională a vaselor descoperite în situri Cucuteni A, inclusiv la Hoisești. Apelând la analogiile etnografice, el stabilește următoarele tipuri: vase pentru servirea și consumarea hranei, vase pentru păstrarea bunurilor solide, vase pentru păstrarea lichidelor și vase pentru transportul lichidelor.

Analiza decorului este realizată pentru fiecare formă în parte. Se remarcă și în acest caz abordarea interdisciplinară din partea autorului, care, cu ajutorul specialiștilor în spectrografie Raman de la Platforma Arheoinvest a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Nicolae Buzgar, Dan Aștefanei, Andrei Buzatu), a căutat să investigheze pigmenții utilizați în decorarea vaselor descoperite la Hoisești. În urma acestor investigații, s-a constatat prezența rutilului în pigmentul alb, mineral prezent în urma transformării anatazului în rutil la temperaturi de circa 900°C. Prezența acestuia în pigmentul alb poate indica locul de proveniență, probabil zonele Parva și Cornăița din jud. Bistrița-Năsăud sau văile Haitei, Pietrosului și Stejar din jud. Suceava.

Pigmentul roșu analizat conține hematit și cuarț, fapt ce exclude utilizarea oxihidroxizilor de Fe (ar lipsi cuarțul), obținerea acestuia putându-se realiza din argila roșie, spălată de mai multe ori. Pigmentul negru conține jacobsit, provenind foarte probabil din acumulările de mangan din județul Suceava.

Plastica descoperită la Hoisești este prezentată în capitolul al IV-lea. Urmând tipologia propusă de Dan Monah, George Bodi împarte plastica antropomorfă în figurine (patru piese) și statuete (18 piese). Au mai fost descoperite patru pandantive de tip *en violon*, două cozi de lingură cu aspect antropomorf, 48 de idoli conici, un *phalus* și două fragmente de vase tip „horă”.

Plastica zoomorfă, bogată și frumos realizată, este reprezentată doar de protome de bovidee, a căror

semnificații sunt prezentate pe larg într-un subcapitol. Faptul că acestea sunt prezente doar pe castroane, a determinat pe autorul monografiei să vadă o legătură între vas (simbol feminin) și protomă (simbol masculin), ansamblul reprezentând o scenă hierogamică. Capitolul se încheie cu prezentarea altor obiecte de lut ars: mărgelă, o imitație a unei foițe de cupru cu marginile rulate (piesă de colier?) și un topor-târâncop cu brațe în cruce miniatural.

Capitolul al V-lea este rezervat *analizei materialului arheozoologic*, realizată de Romeo Cavaleriu și Luminița Bejenaru. Majoritatea resturilor osteologice provin de la mamifere (85,27%), restul fiind împărțite între moluște (14,65%) și păsări (0,08%). Din materialul determinat rezultă o oarecare egalitate în ceea ce privește procentul de animale crescute și animale vâdate, întâlnind toate speciile cunoscute pentru epoca eneolitică. Este de remarcat frecvența mare a suidelor, atât cele domestice, cât și cele sălbatice, ceea ce s-ar explica prin mediul în care este situată așezarea de la Hoisești, animalele putând fi crescute în liziera din lunca Bahluiului, unde trăia și mistrețul. Moluștele sunt reprezentate doar de genul *Unio*. Surprinde lipsa oaselor de pește, mai ales pentru o așezare situată în lunca unui râu cu debit însemnat. Nu știm dacă cele trei oase de pasăre aparțin unei specii domestice, fapt care ar reprezenta interes pentru cunoașterea dietei comunității de la Hoisești.

În capitolul al VI-lea, autorul realizează *încadrarea cronologică în contextul culturii Cucuteni* a sitului de la Hăbășești. Astfel, după o prezentare a multiplelor scheme ale evoluției culturale (și nu cronologice, cum apare în titlul capitolului), realizate de diverși arheologi (Radu Vulpe, Vladimir Dumitrescu, Anton Nițu), G. Bodi, pe baza materialului ceramic pictat tricrom, încadrează așezarea de la cursul Bahluiului spre sfârșitul etapei Cucuteni A_{3a}.

Volumul se încheie cu un capitol de *Concluzii*, în care autorul face o scurtă analiză a celor prezentate pe parcursul celor șase capitole. Plecând de la descoperirile de artefacte din cuprinsul așezării, de la reconstituirea paleomediului, autorul ajunge la concluzia că după zona

ocupată, comunitatea cucuteniană de la Hoisești avea o economie axată pe exploatarea resurselor din lunca râului (îndeosebi creșterea porcului și vânătoarea mistrețului în liziera din luncă), cultivarea plantelor având un rol secundar. Surprinde, după părerea noastră, lipsa peștelui din dieta acestei comunități (chiar și în cazul unei cercetări restrânse), mai ales că posibilele revărsări ale Bahluiului (dacă or fi existat) trebuiau să formeze numeroase bălți, cu o importantă faună piscicolă.

O altă importantă concluzie pe care autorul monografiei o desprinde din analiza ceramicii descoperite la Hoisești este faptul că această comunitate acorda o atenție sporită manufacturii olăriei, care nu putea fi realizată decât de specialiști.

În final, coroborând toate datele, George Bodi ajunge la concluzia că așezarea de la Hoisești aparținea unei entități sociale mai largi, „ale cărei interese economice au dictat necesitatea implantării unei așezări în lunca inundabilă a râului Bahlui”. Volumul se încheie cu un amplu rezumat în limba engleză, bibliografie și abrevieri, care oferă elementele necesare pentru lectura acestuia. De remarcat și munca autorului de a ne oferi cât mai multe artefacte desenate sau fotografiate, pentru o bună ilustrare a celor descrise, precum și stilul armonios în care curge întregul text.

Chiar dacă prezintă doar o mică parte din ceea ce s-a păstrat de la cei care au locuit în așezare cucuteniană de la Hoisești, datorită caracterului de salvare al săpăturii, volumul recenzat de noi poate reprezenta un nou mod de valorificare a patrimoniului arheologic, mai ales prin caracterul interdisciplinar al investigațiilor pentru o mai bună înțelegere al modului de viață al comunităților demult trecute.

În final, credem că scopul demersului tânărului coleg, de a oferi un set concret de soluții metodologice integrate și adaptate specificului comunităților Cucuteni, aplicate pentru descoperirile din așezarea de la Hoisești-*La Pod*, fost atins, el urmând a fi perfecționat și, dacă este posibil, de urmat de către ceilalți arheologi.

VASILE COTIUGĂ